

УДК 346.5

В. С. Петренко,
аспірант кафедри підприємницького та комерційного права ОНЮА

ПОНЯТТЯ УСТАНОВЧИХ ДОКУМЕНТІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Одним із складних та спірних питань в теорії господарського права є правова природа та специфіка установчих документів суб'єктів господарювання. Точки зору на ці правові категорії принципово розбігаються, а недостатня теоретична розробка і аргументація різнопланових підходів не сприяє визначенню найефективніших шляхів вирішення існуючих проблем у вказаній сфері. Нещодавно набрали чинності Господарський та новий Цивільний кодекси України, які передбачають урегулювання низки існуючих практичних проблем установчих документів суб'єктів господарювання. Однак спірність правових питань установчих документів у науковій літературі, та існуюча недосконалість законодавчого регулювання в даній сфері суспільних відносин свідчить про необхідність подальших наукових розробок.

Установчими документами підприємства називається комплект документів встановленої законом форми, згідно з якими підприємство виникає і діє як суб'єкт права. Статутні господарсько-правові акти — установчі документи (установчий договір і статут), статут державного або іншого підприємства, положення (про міністерство, про державний комітет) — є правовою формою, в якій врегульовані завдання суб'єктів господарського права. Виходячи із завдань статутні акти врегульовують такі поняття, як цілі і предмет діяльності суб'єкта господарського права (функції щодо органів управління) тощо [1].

Чинне законодавство України не містить легального визначення статуту і засновницького договору. Форму і зміст установчих документів визначають залежно від видів підприємств Господарський та Цивільний кодекси України, загальні закони про підприємства та закони про окремі види підприємств.

Ст. 87 Цивільного кодексу України та ст. 57 Господарського кодексу України містять перелік актів, які належать до установчих документів. По-перше, це рішення одного чи кількох власників або уповноваженого ним (ними) органу про створення підприємства. Якщо власників чи органів два і більше, таким рішенням визначено установчий договір. По-друге, це статут (положення) підприємства. Новелою Цивільного кодексу України є положення про те, що установчий акт може міститися також і в заповіті, однак правовий механізм реалізації цього положення ще не розроблений. В установчому акті установи вказується її мета, визначаються майно, яке передається установі, необхідне для досягнення цієї мети, структура управління установою. Якщо в установчому акті, який міститься у заповіті, відсутні окремі із зазначених вище положень, їх встановлює орган, що здійснює державну реєстрацію [2].

Ст. 57 Господарського кодексу України та ст. 88 Цивільного кодексу України визначають перелік обов'язкових відомостей, які необхідно включати

до установчих документів підприємства. Установчі документи повинні містити обов'язкові дані про підприємство, без яких вони вважаються такими, що не відповідають вимогам законодавства. Це такі дані: найменування та місцезнаходження суб'єкта господарювання, мета і предмет господарської діяльності, склад і компетенція його органів управління, порядок прийняття ними рішень, порядок формування майна, розподілу прибутків та збитків, умови його реорганізації та ліквідації [3]. Крім обов'язкових, до установчих документів можуть включатися інші положення, які не повинні суперечити законодавству України. Це положення, пов'язані з особливостями діяльності підприємства: про трудові відносини, засновані на членстві (колективні підприємства, кооперативи), про раду підприємства (порядок її створення, склад, компетенцію), про інші органи, які реалізують повноваження трудового колективу (раду трудового колективу, профспілковий комітет).

Статут підприємства — це один з основних документів, який регламентує діяльність підприємства. Найбільш широко розповсюдженим і історично першим є розуміння статуту юридичної особи як договору або правового феномена, заснованого на договорі або такого, що містить договір (елемент договору). Така точка зору проводилася як дореволюційною цивілістикою [4], так і зарубіжною доктриною [5]. Слід зазначити, що подібне поняття не претендувало на універсальний характер, а застосовувалося виключно стосовно юридичних осіб — союзів, тобто об'єднань осіб, з'єднаних загальною метою (торговельних товариств), але не установ. Не вдаючись у детальну критику договірної концепції розуміння статуту, слід зазначити, що з розвитком законодавства про юридичних осіб і втрату практичної значимості розподілу всіх організацій на союзи осіб і установи, подібна концепція перестала задовольняти цілям визначення статуту навіть стосовно господарських товариств. Практика, при якій створення товариства однією особою перестало бути виключенням, а, скоріше, правилом, не залишила прихильникам договірної концепції статуту будь-яких можливостей для детального й аргументованого обґрунтування своєї позиції.

З зовсім інших основних положень виходить концепція розуміння статуту як локального нормативно-правового акта. При подібному розумінні статуту юридичної особи розглядається як особливий нормативний акт, юридична чинність якого обмежена за колом осіб, а в окремих випадках і за часом (якщо юридична особа створюється на термін). У правовій доктрині походження такої концепції пов'язується з ім'ям Д. М. Генкіна, що розвивав подібну ідею стосовно статуту кооперативної організації [6], а зараз така позиція широко підтримується в навчальній літературі [7]. Не слід, однак, ототожнювати концепцію розуміння статуту як локального нормативно-правового акту з визначенням статуту юридичної особи як особливого закону. Створення юридичної особи за бажанням держави, дійсно, може призвести до помилкової думки, що цей акт — вираження державної волі, а статут — її оформлення, розвиток і деталізація.

Як вбачається, жодна з вказаних вище концепцій не дає можливості визначити поняття статуту, як юридичного явища, його правової сутності.

Незважаючи на всю складність і плутанину, що спостерігаються в юридичній доктрині з питання поняття статуту, розуміння цього явища лежить на поверхні, воно очевидно для будь-якої особи, яка хоча б один раз здійснила процес підготовки статутів юридичних осіб. Для створення статуту необхідно мати чітке уявлення про його структуру; маючи певну схему побудови статуту, нескладно наповнити його конкретним змістом. Як правило, структура статуту визначається виходячи з закону, що встановлює вимоги до установчих документів тієї або іншої юридичної особи. Визначивши структуру статуту, розташування в ньому тих або інших положень, приступають до наповнення статуту змістом, тобто до внесення правових конструкцій, розрахованих на застосування стосовно цієї юридичної особи. При наповненні статуту змістом за основу беруться положення закону чи іншого нормативно-правового акту, коли вони виражені у вигляді імперативної норми, або обирається альтернативний варіант, якщо це допускається диспозитивними нормами закону. Можливо, нарешті, закріплення правил поведінки, не передбачених законом або іншими нормативно-правовими актами. Процес створення і наступного затвердження статуту юридичної особи виявляється у вигляді розвитку того мінімуму правових норм, що містяться в законі або іншому нормативно-правовому акті, деталізації абстрактних вказівок закону стосовно конкретного суб'єкта господарювання. Іншими словами, у статуті відбувається реалізація норм права щодо юридичних осіб.

Таким чином, підприємство (добровільне об'єднання підприємств) діє на підставі власного статуту, тобто певної сукупності правил, що регулюють його діяльність, а також взаємовідносини з іншими суб'єктами господарювання.

Чинне законодавство України, зокрема, ст. 57 Господарського кодексу України [8], визначає, що статут суб'єкта господарювання повинен містити відомості про його найменування і місцезнаходження, мету і предмет діяльності, розмір і порядок утворення статутного та інших фондів, порядок розподілу прибутків і збитків, про органи управління і контролю, їх компетенцію, про умови реорганізації та ліквідації суб'єкта господарювання, а також інші відомості, пов'язані з особливостями організаційної форми суб'єкта господарювання, передбачені законодавством. Статут може містити й інші відомості, що не суперечать законодавству. Статут (положення) затверджується власником майна (засновником) суб'єкта господарювання чи його представниками, органами або іншими суб'єктами відповідно до закону.

До категорії установчих документів Господарський кодекс відносить також положення. Положенням визначається господарська компетенція органів державної влади, органів місцевого самоврядування чи інших суб'єктів у випадках, визначених законом.

Щодо підприємств окремих видів розроблені типові форми установчих документів. Наприклад, типовий статут відкритого акціонерного товариства затверджено спільним наказом Фонду державного майна України від 12 грудня 1994 р. № 787, Міністерства економіки України від 13 грудня 1994 р. № 177 [9], Типовий статут закритого акціонерного товариства членів трудового ко-

лективу державного підприємства міститься у Положенні про порядок створення господарських товариств, затвердженому наказом Фонду державного майна України від 8 жовтня 1996 р. № 1182 [10]. Отже, при розробці проектів установчих документів підприємств необхідно керуватися також нормативно-правовими актами, що затверджують типові форми установчих документів.

Таким чином, статут має відповідати основним положенням Цивільного та Господарського кодексів України, а за наявності вимог спеціального законодавства — відповідним положенням нормативно-правових актів, що містять ці вимоги; він затверджується власником (власниками) чи засновником (засновниками) підприємства (добровільного об'єднання підприємств), а для державних підприємств — власником майна за участю відповідного трудового колективу.

Відповідно до ст. 57 Господарського кодексу України у засновницькому договорі засновники зобов'язуються утворити суб'єкт господарювання, визначають порядок спільної діяльності щодо його утворення, умови передачі йому свого майна, порядок розподілу прибутків і збитків, управління діяльністю суб'єкта господарювання та участі в ньому засновників, порядок вибуття та входження нових засновників, інші умови діяльності суб'єкта господарювання, які передбачені законом, а також порядок його реорганізації та ліквідації відповідно до закону.

Для створення деяких суб'єктів господарювання достатньо лише наявності установчого договору. Так, згідно зі ст. 4 Закону України «Про господарські товариства» [11] акціонерне товариство, товариство з обмеженою і товариство з додатковою відповідальністю створюються і діють на підставі установчого договору і статуту, а повне і командитне товариство — на підставі установчого договору.

У науковій літературі висловлюються обґрунтовані думки про необхідність врахування відмінності засновницького договору як угоди і як локального нормативного акту [12]. На нашу думку, засновницький договір як угода — правочин двох і більше осіб про створення суб'єкта господарювання і визначення його правового статусу, що підлягає державній реєстрації. Засновницький договір як локальний нормативний акт — це один з установчих документів суб'єкта господарювання, що регламентує внутрішні відносини суб'єкта господарювання.

Таким чином, визначення поняття та правової природи установчих документів суб'єктів господарювання, незважаючи на існуючі протиріччя в законодавстві та спірність цих питань у науковій літературі необхідне для більш чіткого розуміння правового статусу суб'єкта господарювання.

Література

1. Щербина В. С. Господарське право України: Павч. посіб. — К., 1999. — С. 56.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11. — Ст. 461.
3. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11. — Ст. 462.

4. Шершеневич Г. Ф. Учебник торгового права (по изданию 1914 г.). — М.: СПАРК, 1994. — С. 153–154.
5. Эшкертус Л. Курс немецкого гражданского права. Т. 1. Введение и общая часть. — М.: Изд-во ипостр. лит., 1949. — С. 362.
6. Гепкип Д. М. Короткий курс кооперативного права. — М., 1929. — С. 3.
7. Гражданское право: Учебник. Ч. 1 / Под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Проспект, 1997. — С. 127.
8. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11. — Ст. 462.
9. Про затвердження Типового статуту відкритого акціонерного товариства: Наказ Фонду державного майна України від 12 грудня 1994 р. № 787, Міністерства економіки України від 13 грудня 1994 р. № 177 // Бізнес. — 1995. — № 10.
10. Про затвердження Положення про порядок створення господарських товариств для участі в приватизації об'єктів групи А: Наказ Фонду державного майна України від 8 жовтня 1996 р. № 1182 // Бізнес. — 1996. — № 49–52.
11. Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 49. — Ст. 682.
12. Козлова П. В. Правовая природа учредительного договора в создании юридического лица // Государство и право. — 1993. — № 10. — С. 94.

УДК 347.776

*Г. О. Сляднісва,
аспірант кафедри підприємницького та комерційного права ОНЮА*

НЕПРАВОМІРНЕ ЗБИРАННЯ, РОЗГОЛОШЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ ЯК ВИД НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Питання захисту конкуренції в Україні не менш актуальні, ніж у країнах з розвинутими ринковими відносинами. Відповідно до ст. 42 Конституції України [1], держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція.

Володіння комерційно цінною інформацією в умовах ринку є одним з істотних факторів конкурентоспроможності суб'єктів підприємницької діяльності. Це положення є ключовим при визначенні права суб'єктів підприємництва на комерційну таємницю.

Ринок диктує жорсткі умови, і виграє лише той, хто визначить конкурентів. У зв'язку з цим зрозумілим є прагнення кожної фірми зберегти в таємниці будь-яку інформацію, що дає їй додаткові переваги на ринку виробників. При цьому закон повинен захистити майнові інтереси фірми у разі неправомірного присвоєння цієї інформації третіми особами. Тому для інформації, що має комерційну цінність, встановлюється особливий режим правової охорони — комерційна таємниця [2].

Аналіз практики законодавства іноземних країн у сфері захисту комерційної таємниці дозволяє дійти висновку, що її основними ознаками є: